

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені
А. С. Макаренка
Навчально-науковий Інститут педагогіки і психології
кафедра психології

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ З ПСИХОЛОГІЧНОЇ
СКЛАДОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ
студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денна форма навчання**

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність 014 Середня освіта

Суми – 2020

УДК 378.147.091.33-027.22 (072.057.875)

П 24

Рекомендовано до друку редакційно-видавничою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(Протокол № 7 від 18 вересня 2020 р.)

Укладачі:

Пухно Світлана Валеріївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Навчально-наукового Інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Рецензенти:

Кузікова Світлана Борисівна – доктор психологічних наук, професор кафедри психології Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Улунова Ганна Євгеніївна – доктор психологічних наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

П 24 Методичні рекомендації до організації і виконання завдань педагогічної практики студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денна форма навчання. Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка. Спеціальність 014 Середня освіта / укладач: С. В. Пухно. – Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. – 32 с.

Методичні рекомендації до організації і виконання завдань педагогічної практики студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денна форма навчання. Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка. Спеціальність 014 Середня освіта. У виданні представлено основні положення про педагогічну практику: мета, завдання та керівництво практикою, перелік психологічних завдань та критерії їх оцінювання, правила оформлення звітної документації. Представлено програму психолого-педагогічного вивчення учнівського класу та складання його характеристики.

УДК 378.147.091.33-027.22 (072.057.875)

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ І. Загальні положення щодо організації та проходження студентами педагогічної практики	6
1.1. Пояснювальна записка	6
1.2. Мета і завдання педагогічної практики	6
1.3. Форма організації і контролю практики	6
1.4. Звітна документація та підведення підсумків практики	7
Розділ ІІ. Методичні рекомендації до виконання завдань педагогічної практики	9
2.1. Вимоги до вивчення психологічних особливостей класу	9
2.2. Основні методи вивчення психологічних особливостей класу	10
2.2.1. Метод спостереження	11
2.2.2. Метод бесіди	12
2.2.3. Експеримент	14
2.3. Додаткові методи дослідження	14
2.3.1. Тести	14
2.3.2. Анкетування	15
2.3.3. Інтерв'ю	17
Розділ ІІІ. Психологічні особливості учнів різного вікового періоду	18
3.1. Психологічні особливості підлітків (10 (11) – 14 (15) років)	18
3.1.1. Розвиток особистості підлітка	18
3.1.2. Особливості розвитку емоційно-вольової сфери підлітків	19
3.1.3. Особливості психічних пізнавальних процесів	19
3.2. Психологія раннього юнацтва (14 (15) – 17 (18) років)	20
3.2.1. Розвиток особистості юнака	20
3.2.2. Особливості розвитку психічних пізнавальних процесів в молодшому юнацькому віці	21
Розділ ІV. Програма психолого-педагогічного вивчення учнівського класу (групи) та складання його характеристики	22
4.1. Мета та завдання програми психолого-педагогічного вивчення учнівського класу (групи) та складання його характеристики	22
4.2. Вимоги до складання та оформлення психолого-педагогічної характеристики учнівського класу (групи)	22
4.3. Приблизна схема вивчення учнівського класу (групи) та складання психологічної характеристики	23
4.4. Критерії оцінювання виконання студентами психологічних завдань практики	24
Рекомендована література	26
Додатки	29

ВСТУП

Складність завдань, які сьогодні постають перед школою, вимагають від сучасних вітчизняних педагогів глибокого знання психології дітей різного віку і методів вивчення їх психологічних особливостей. Від цього залежить якість навчально-виховного процесу, оскільки підвищення ефективності цих складових в першу чергу залежить від педагогічних кадрів – від фахової підготовки та педагогічної майстерності вчителів.

Успішність навчання учнів в школі залежить від багатьох умов, серед яких, передусім, рівень фахової підготовки вчителів – ґрунтовність системи знань з предметів та методів їх викладання. Також досить велику роль відіграє наявність відповідного методичного та технічного забезпечення освітнього процесу, рівень підготовки самих учнів, їх показники сформованості відповідної мотивації, організація побудови всього навчально-виховного процесу і т. д. Не меншою мірою, ефективність навчального процесу залежить від знань викладачів в галузі психології особистості та методів вивчення психічного світу людини, і, головне, вмінь працювати з цією інформацією, оскільки навчання – це спільна діяльність вчителя і учня.

Під час проходження педагогічної практики студент набуває необхідного практичного досвіду роботи з такою досить складною соціальною структурою як учнівський колектив.

Ця складність, по-перше, обумовлена тим, що студент починає працювати в уже сформованому учнівському колективі (практика проходить у старших класах школи, але, внаслідок певних обставин, допускається можливість інших варіантів), з, як правило, сталою статусно-рольовою структурою, і, відповідно, визначеними функціями та певними соціально-психологічними особливостями.

По-друге, вказані складові не завжди відповідають необхідним умовам існування того психологічного клімату групи, який відповідає всім критеріям ефективного навчально-виховного процесу. Тому, оволодіння студентами всієї системи психолого-педагогічних вмінь та навичок особистісної взаємодії в такій складній групі, як учнівський колектив, за умов активної творчо-практичної реалізації набутих теоретичних знань, є необхідною умовою для ефективності майбутньої професійної педагогічної діяльності. Крім того, лише активна співпраця студентів з учнями та класним керівником під час педагогічної практика сприяє виробленню вмінь психолого-педагогічної організації навчально-виховного процесу учнівського колективу.

Окремо необхідно додати наступне. На сьогодні загальновідомим є положення, що ефективність навчально-виховного процесу залежить від активізації взаємодії в наступних системах:

- 1) вчитель – учень (учні);
- 2) учень – учень;

- 3) загальна групова взаємодія учнів в усьому учнівському колективі;
- 4) вчитель – вчительський колектив.

Необхідність включення учня в запропоновані схеми дає реальну можливість досягнення цілей навально-виховного процесу в цілому.

Якщо зупинитися на пункті третьому представленої схеми, оскільки саме цей пункт відповідає проблематиці психолого-педагогічних завдань практики, то стає зрозумілим, що організація такого складного структурного компоненту, як спільна взаємодія учнів, є необхідною складовою всього процесу. Під час сумісної учбової діяльності у школярів збільшується обсяг засвоєного матеріалу та рівень його розуміння, зростає пізнавальна активність та творча самостійність, знижуються дисциплінарні труднощі, обумовлені дефектами учбової мотивації. Також, учні отримують більше задоволення від занять, змінюється характер взаємовідношень між учнями, вони набувають важливих соціальних навичок спілкування та взаємодії. Зростає згуртованість класу на основі критичності, зростання власної самоповаги та взаємоповаги. У дітей розвиваються здібності адекватно оцінювати власні можливості та можливості інших. В сучасних психологічних та педагогічних дослідженнях відзначено позитивний вплив групової співпраці на результат діяльності, на розвиток особистості учня, на формування учбової групи як колективу. Таким чином, співпраця сприяє не лише повноцінному формуванню індивідуальних учбових дій в єдності всіх їх компонентів, а й розвитку особистості учня.

Відповідно, знання з галузі психології особистості, вікових особливостей психологічного розвитку людини, соціально-психологічних механізмів взаємодії постають головною складовою теоретико-практичного надбання студентів під час педагогічної практики.

РОЗДІЛ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОХОДЖЕННЯ СТУДЕНТАМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

1.1. Пояснювальна записка.

Практика студентів IV курсу є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки майбутніх педагогів в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка. Методичне керівництво практикою здійснюють відповідальні методисти, методисти з фаху, педагогіки та психології. Термін практики визначається навчальним планом. Базою для практики є загальноосвітні школи, гімназії, ліцеї, профтехучилища, коледжі м. Суми, Сумської області та за її межами. Розподіл у навчальні заклади за межами м. Суми відбувається за заявою студента, згідно з рішенням випускаючих кафедр. Виконання студентом системи завдань практики оцінюються керівником практики за сумарним підсумком оцінок, які отримано за виконання всіх завдань, передбачених планом педагогічної практики, тобто визначається загальна атестація педагогічної практики студента.

1.2. Мета і завдання педагогічної практики

Програма педагогічної практики студентів вищого закладу освіти передбачає виконання ряду завдань, серед яких – складання психолого-педагогічної характеристики класу. Складання психолого-педагогічної характеристики має за мету не лише реалізацію студентами низки знань з курсу психологічних дисциплін та їх практичного застосування, а постає одним з головних обов'язків майбутнього вчителя, педагога-вихователя і класного керівника. Педагог-вихователь повинен вміти розкривати особливості особистості кожного учня свого класу, його інтереси, схильності, ставлення до діяльності; визначити причини можливих відставань в навчанні та змін станів, що негативно впливають на розвиток особистості дитини, – і таким чином, визначити напрямки виховної роботи на даному відрізку часу та намітити шляхи подальшого психолого-педагогічного впливу. Якщо вчитель не враховує індивідуальні відмінності учнів, не проводить наукового спостереження за особливостями поведінки та розвитку дітей під час педагогічної взаємодії, то частина учнів у нього завжди випадає з навчально-виховного процесу, і, відповідно, робота вчителя в цілому не досягає своєї мети. Оволодіння студентами педагогічними вміннями, навичками, введення їх до певної активної системи роботи, а краще – взаємодії в системі «вчитель – учень» і ефективність роботи цієї системи, неможливе без кропіткої практичної діяльності. Саме така практична діяльність і стає можливою під час проходження студентами педагогічної практики.

1.3. Форма організації і контролю практики

Підготовка студентів до проходження педагогічної практики передбачає обов'язкову взаємодію між студентом та методистом з певного предмету, в тому числі і з психології, а саме:

- 1) участь студентів в роботі конференції з питань педагогічної практики, під час проведення якої методисти (серед яких і методист з психології) інформують студентів про систему завдань, перебіг та особливості їх виконання, план звіту про проведену роботу та підсумковий контроль;
- 2) постійну взаємодію студентів та методиста з психології під час перебігу практики у визначений час консультаційних годин;
- 3) ознайомлення методиста з психології з ходом виконання завдань та вирішення певних питань, які виникають в процесі практики та ін.

Методист з психології:

- 1) приймає обов'язкову участь у роботі установчої та підсумкової конференції з педагогічної практики в університеті;
- 2) забезпечує методичну допомогу студентам у виконанні завдань з психології;
- 3) оцінює психолого-педагогічну характеристику та інші завдання з психології в атестаційному листі.

В разі необхідності, методист з психології може проводити додаткову бесіду зі студентом стосовно поданої на кафедру психолого-педагогічної характеристики особистості учня. Також, за бажанням методиста або в разі можливої необхідності, методист з психології може відвідувати уроки або виховні заклади, що проводяться студентом під час практики.

1.4. Звітна документація та підведення підсумків практики.

Програма виробничої педагогічної практики в навчальних закладах студентів IV курсу СДПУ ім. А. С. Макаренка передбачає вивчення особливостей класу (групи) за допомогою наукових методів (як основних, так і допоміжних) та складання на основі аналізу отриманої інформації психолого-педагогічної характеристики класу (групи).

Для виконання цих завдань, студенти IV курсів:

- 1) активізують систему знань з курсів загальної, соціальної та вікової психології;
- 2) працюють з науковою та методичною літературою з вказаних дисциплін;
- 3) будують план організації та проведення основних методів дослідження психологічних особливостей учнівського колективу (спостереження та бесіди);
- 4) проводять дослідження психологічних особливостей учнівського колективу за допомогою додаткових методів (тести, анкети, інтерв'ю, аналіз продуктів діяльності і т.д.);
- 5) організовують та проводять бесіди з вчителями, класним керівником, батьками учнів, психологічні особливості особистості яких вивчаються;
- 6) здійснюють об'єктивний аналіз отриманої інформації;

- 7) формують узагальнюючі психолого-педагогічні висновки щодо розвитку та формування особистості учнів та класу (групи);
- 8) намічають подальші перспективи корекційної та виховної роботи;
- 9) складають та оформлюють на основі отриманої інформації психологічну характеристику класу (групи);
- 10) постійно співпрацюють з методистом з психології, практичним психологом закладу освіти, де відбувається практика, класним керівником та вчителями.

Аналіз виконаних студентом завдань щодо вивчення особистості учнів, оформлення отриманої інформації та складання на цій основі психологічної характеристики класу, оцінюється методистом з психології, і, відповідно, студент отримує оцінку, яка є обов'язковою складовою атестаційної. Без оцінки методиста з психології за виконання завдання кафедри психології щодо педагогічної практики, підсумкова оцінка за проходження педагогічної практики відповідальним методистом не виставляється, і, таким чином, практика не вважається для студента зарахованою.

Методисту кафедри психології, закріпленому за певними групами факультетів, у визначених на настановній конференції термінах подання звітної документації (не пізніше, як за тиждень до завершення практики), подається виконана студентом і оформлена згідно вимог кафедри, психолого-педагогічна характеристика класу (групи) того навчального закладу, в якому студент проходив виробничу практику.

Характеристика повинна бути викладена на окремих аркушах (стандарт А4) з вказівкою на першій титульній сторінці назви закладу вищої освіти, кафедри, на яку робота подається (кафедра психології), з назвою виконаної роботи – «Психолого-педагогічна характеристика класу (групи)», з вказаним навчальним закладом, класом (групою), де проводилось дослідження; ПП студента, факультетом, курсом, групою, де він навчається; зазначеним науковим ступенем, посадою та ПП методиста з психології, який перевіряє роботу (див. Додаток А).

До роботи повинні обов'язково додаватися схеми та тексти проведених психологічних методик та емпіричний матеріал дослідження.

РОЗДІЛ II МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

2.1. Вимоги до вивчення психологічних особливостей класу.

На сьогодні питання повноцінного виховання особистості виключно шляхом включення її в реальний колектив, який розумівся не лише як головний інструмент виховання, але й як головна первинна мета виховного процесу в цілому, не розглядається так однозначно. Далеко не завжди за рівнем свого психологічного розвитку особистість відстає від класу і потребує виховних впливів з його сторони. Досить часто високорозвинена, самостійна, інтелектуально обдарована особистість набагато перевищує свій реальний клас і за рівнем розвитку стоїть вище більшості її членів, проте наслідки групових впливів можуть згубно відбитися на подальшому розвитку цієї особистості. Реальний клас, як показує життєва практика, на відміну від ідеального, що зображується в теорії, не завжди є безумовне благо для особистості та її розвитку. З іншого боку, значення взаємодії особистості в процесі навчання та виховання в колективі має досить солідне психолого-педагогічне навантаження. Так, неможливим без входження до класного колективу, стає процес відповідного етапу соціалізації особистості; засвоєнням нормативного діапазону, і, відповідно, критично-об'єктивного відношення до всієї представлені суб'єкт-об'єктної дійсності; оволодіння навичками та певними формами міжособистісної взаємодії та взаємодії типу «особистість – група»; оволодіння певним структурним діапазоном ролевого віяла і т. д. Крім цього, необхідною умовою адекватного процесу розвитку особистості на різних вікових етапах є її обов'язкове включення до багатофункціональних груп відповідного рівня та характеру, в протилежному випадку, психолого-педагогічною практикою фіксуються певні порушення адекватності психічного розвитку. Чисельні факти психологічної та педагогічної практики підтверджують те, що колектив може оказати позитивний вплив на особистість, проте реально дійсною залишається теза, що колектив має різний вплив на особистість, як позитивний так і негативний. Відповідно, перший рівень стає можливим, коли йдеться про високорозвинені дитячі та педагогічні колективи, формування та створення яких вимагає не лише кропіткої педагогічної праці потенційного класного керівника, батьків, але й педагогічного колективу в цілому. Середньо – та слабо розвинені в соціально-психологічному відношенні колективи мають подвійний вплив на психологію та поведінку особистості: і позитивний, і негативний. Тому, набуває активного значення для професійної діяльності педагога об'єктивний психологічний аналіз процесів, що відбуваються в учнівському колективі з метою необхідної психолого-педагогічної корекції.

На сьогодні вітчизняна психологія розглядає колектив як стійку за часом організаційну групу людей, що взаємодіють між собою, з специфічними органами управління, які об'єднані цілями сумісної суспільно

корисної діяльності та складною динамікою формальних (ділових) та неформальних взаємовідношень між членами групи. Учбовий колектив має подвійну структуру: по-перше він постає об'єктом та результатом цілеспрямованих дій педагогів, які визначають багато його особливостей (види й характер діяльності, число членів, організаційну структуру і т. д.). По-друге, учбовий колектив – це явище, яке відносно самостійно розвивається за певними соціально-психологічними закономірностями. Учбовий колектив, образно кажучи, соціально-психологічний організм, який вимагає індивідуального підходу. Дуже важливо класному керівнику, педагогу, куратору, ясно бачити структуру міжособистісних взаємовідносин в колективі, щоб вміти знайти індивідуальний підхід до членів колективу та впливати на формування та розвиток згуртованості колективу. Відповідно, згуртований колектив не виникає відразу, а формується поступово, проходячи ряд етапів. Найбільшого (в певних випадках – вирішального) значення має активне впровадження всієї психолого-педагогічної системи знань професійного педагога на першому етапі формування колективу, оскільки на цьому етапі організатором життя та діяльності групи є педагог. Саме на цьому етапі педагог повинен уважно вивчати особистість кожного члена групи, виявляти на основі спеціально організованої системи психолого-педагогічного дослідження (спостереження, тестування, анкетування) індивідуально-психологічні особливості; складати «індивідуально-психологічну карту особистості» учня, поступово виділяючи тих, хто найбільш чутко сприймає інтереси групи, є її дієвим активом. Крім цього, саме цей етап характеризується соціально-психологічною адаптацією, тобто активним пристосуванням до учбового процесу та входженням в новий колектив, засвоєнням вимог, норм, традицій життя учбового закладу. Відповідно, значення психолого-педагогічного впливу класного керівника в цьому процесі посідає найвагоміше місце.

Другий етап розвитку колективу характеризується сформованістю статусного розподілу ролей, і перед усім дієвого активу класу. Тому вимагає від педагога вивчення та аналізу міжособистісних відносин членів колективу та своєчасного приймання системи певних впливів для корекції статусного положення членів групи. Знання структури неформальних взаємовідносин та їх підґрунтя, сприяють розумінню внутрішньогрупової атмосфери та дозволяють знаходити найбільш раціональні шляхи впливів на ефективність групової роботи. В цьому зв'язку найбільшого значення набувають спеціальні методи дослідження, які дозволяють виявити структуру міжособистісних відносин в групі, виявляти її лідерів.

2.2. Основні методи вивчення психологічних особливостей класу.

Збираючи матеріал, необхідно знати, за допомогою якого методу можна отримати необхідні факти психологічних особливостей класу. Дитяча психологія, як і будь-яка інша наука ґрунтується на фактах, на реальних

явища дійсності. Вчитель, одним з завдань якого є вивчення індивідуальних особливостей учнів, повинен фіксувати факти їх життя та всебічно вивчати їх. Психологічні факти мають істотні специфічні особливості: становлячи внутрішній бік зовнішніх людських виявів, вони доступні вивченню лише опосередковано, тому треба застосовувати спеціальні методи.

Вчителі сучасної школи повинні володіти системою різних методів навчання та виховання дітей. Від знання системи вказаних методів, особливостей їх підбору, використання та проведення, а також певної досконалості в цій діяльності, залежить успіх всього навчально-виховного процесу. В цьому проявляється педагогічна майстерність вчителя.

На сьогодні обов'язковою складовою діяльності вчителя є знання в галузі психологічних методів, оскільки отримані знання про індивідуально-психологічні особливості учнів, психологічні особливості учнівського класу (групи) є підґрунтям успішності навчання та виховання школярів. Отримані дані скеровуються насамперед на розв'язання конкретних практичних завдань і використовуються для глибшого пізнання дитини, багатства й індивідуальної своєрідності її психічних процесів, властивостей і станів. Користуючись різними методами, вчителі мають можливість отримати більше інформації про психологічні особливості класу, положення різних учнів у класі, соціальні статуси і т.д.

2.2.1. Метод спостереження.

Спостереження – систематичне і цілеспрямоване вивчення особливостей класу протягом тривалого часу. Спостереження є одним з методів вивчення психологічних особливостей учнів та класу і займає особливе місце в педагогічній практиці. Психологічна спостережливість, вміння спостерігати за учнями – важливий складовий момент педагогічної майстерності вчителя.

Спостереження потрібно обов'язково проводити цілеспрямовано, за чітко складеним планом та фіксувати всі етапи та виявлені під час їх проведення факти у спеціальному щоденнику. З метою проведення спостереження студентами під час виконання завдань з психології на науковому рівні, необхідно чітко дотримуватися наступних вимог.

1. Цілеспрямованість – спостереження проводиться не за учнем взагалі, а за проявами його конкретних особистісних властивостей у різних видах діяльності – іграх, навчанні, спілкуванні.
2. Планування – до початку спостереження потрібно чітко сформулювати мету, завдання, та продумати план (термін та засоби), показники (що фіксувати).
3. Природність – повинно проводитись в звичайних умовах для учнів, без втручання та корегування вчителем подій.
4. Системність спостереження.
5. Об'єктивність – в процесі спостереження дослідник повинен записувати об'єктивні факти поведінки учнів і на цій основі робити

висновки у відповідності з правилами логічного висновку і основних психологічних законів.

6. Фіксація – всі етапи спостереження повинні систематично фіксуватися за певною схемою. Результати спостереження повинні обов'язково записуватися у їх хронологічній послідовності через певні інтервали часу.

Отримані в ході спостереження факти спочатку узагальнюють, перевіряють, а потім висловлюють гіпотезу, але не остаточний висновок. Цю гіпотезу необхідно перевірити, спостерігаючи цих самих учнів в різних, нових ситуаціях. Первісне припущення може бути спростоване новими фактами при цьому не потрібно вперто триматися на першій думці, необхідно вірити фактам. Метод спостереження постає для дослідницької діяльності студентів-практикантів найбільш вживаним.

2.2.2. Метод бесіди.

Бесіда – широко поширений метод вивчення психічних особливостей людини. Вона може бути як самостійним методом і як одним з елементів експерименту. Бесіда може проводитись безпосередньо з досліджуваними, а також з тими, хто може надати досліднику необхідні відомості про досліджуваних (батьками, вчителями, товаришами і т. д.). Бесіда може бути індивідуальною та груповою в залежності від кількості осіб, які залучені до бесіди та в залежності від мети та завдань дослідження. Частіше за все бесіда використовується при вивченні особливостей особистості людини, наприклад її інтересів, відношень до інших людей та діяльності, ідеалів, мрій та ін.

Експериментальна бесіда передбачає створення певних умов для більш повного виявлення тих особливостей психіки, які повинні бути вивчені шляхом організації бесіди.

Так, наприклад, при вивченні самооцінки підлітків та рівня їх домагань, можна переглянути разом з ними фільм або провести обговорення книги про героїв-мандрівників, дослідників і т.п., які демонструють сміливість, витримку, мужність, високі моральні якості, і на цьому матеріалі будувати бесіду, під час якої можна було б виявити, як підлітки оцінюють свої власні можливості, за рішення яких завдань вважають для себе можливим взятися і т.д. Це можна зробити шляхом постановки в бесіді питань, які спрямовані, з однієї сторони, на аналіз вчинків героїв, а з іншої – на аналіз підлітками їх власних вчинків та особливостей особистості, їх оцінку.

Загальна організація бесіди передбачає наступне:

1. Формулювання конкретних завдань дослідження. Наприклад, в дослідженні професійних інтересів підлітків виділяють такі конкретні задачі, як: виявлення різнобічних професійних інтересів; найбільш популярні професії; мотиви вибору професії; того, що вплинуло на вибір професії і т. д.

2. В зв'язку з конкретними задачами дослідження попередньо складається схема бесіди. Визначається сутність тих питань, відповіді на які необхідно отримати.
3. Попереднє знайомство з людьми, з якими потрібно проводити бесіду, встановлення з ними контактів, доброзичливих відносин, взаємного інтересу та симпатії.
4. Проведення бесіди з її протоколюванням. (Один дослідник проводить, інший протоколює).
5. Аналіз результатів бесіди.

Вимоги до проведення бесіди:

1. Організація атмосфери доброзичливості, неупередженого та безпосереднього спілкування, однаково цікавого для обох сторін. Це найголовніша психологічна умова відвертості у відповідях, відкритості.
2. Торкаючись дуже особистісних проблем учня (наприклад, вивчаючи його симпатії та прихильності по відношенню до друзів, родичів, батьків, самооцінку і т. п., не потрібно ставити питання чітко прямо, а обирати такі питання, за допомогою яких можна підвести учня до відповіді). На основі відповідей необхідно зробити об'єктивні висновки.
3. В процесі бесіди потрібно реалізувати всі питання, які передбачені в попередній схемі, не втрачаючи контакту з людиною, для чого схему питань не потрібно зачитувати дослівно за записами, а тримати питання в пам'яті.
4. В протоколі фіксувати не лише зміст відповідей на поставлені питання, але й додаткову психологічну інформацію: ступінь готовності до відповідей (розмірковує, виявляє незрозумілість, здивування і т. д.), якими емоціями супроводжується відповідь (зацікавленість, радість спілкування, збудження, сором'язливість, байдужість і т. д.), їх сила та прояв в міміці, інтонації мови, жестикуляції і т. п. Ця інформація повинна враховуватись при аналізі результатів бесіди. Вона – показник відношення людини до поставленого питання.

Бесіда з батьками допомагає з'ясувати деякі питання щодо особливостей поведінки дитини вдома, стосунки з родичами, лінію виховання в сім'ї. У бесіді можна з'ясувати ставлення учнів до різних предметів, стосунків з товаришами по класу і т.д. Критерії до проведення бесіди подібні до критеріїв проведення спостереження. Розмова повинна проходити вільно та невимушено. Дуже важливо дотримуватися педагогічного такту. При цьому важливо будувати бесіду так, щоб вона вирішувала не лише задачі вивчення особистості учня, але й слугувала б цілям їх навчання та виховання, змушувала їх більш глибоко замислюватися про своє відношення до інших, усвідомлювати себе, зацікавлювати можливостями вирішення власних проблем. Студент-практикант, як майбутній вчитель, повинен зрозуміти, що саме бесіда як ніякий інший метод, дає можливості вчителю вирішувати як задачі навчальної, так і виховної роботи.

2.2.3. Експеримент.

В сучасних психолого-педагогічних дослідженнях основне місце займає експеримент. Сутність його полягає в тому, що явище, які необхідно досліджувати, спеціально моделюються в експериментальних умовах, які можна повторити, змінити і тим самим встановити достовірні факти і закономірності. Виділяють експеримент констатуючий і формуючий. Констатуючий експеримент полягає в тому, що в процесі дослідження основною метою є виявлення певних особливостей, властивостей психічної діяльності. Формуючий експеримент полягає в тому, що дослідник заздалегідь прогнозує вдосконалення певної психічної властивості. І констатуючий, і формуючий експеримент здійснюється за допомогою спеціально створених методик, в яких або виявляються, або формуються певні психічні явища. Метод проведення психолого-педагогічного експерименту вимагає ретельної підготовки, спеціальних знань, наявності певного методичного матеріалу.

2.3. Додаткові методи дослідження

2.3.1. Тести.

Тести – це завдання для виявлення чи вимірювання окремих психічних властивостей. Основними в психолого-педагогічній практиці є такі тести: тести успішності, тести здібностей, тести діагностики особистості, тести інтелекту.

Тести є спеціалізованими методами психодіагностичного дослідження, застосовуючи які можна отримати точну якісну та кількісну характеристику явища, що досліджується. Від інших методів дослідження тести відрізняються тим, що передбачають чітку процедуру збору та обробки первинних даних, а також їх своєрідну наступну інтерпретацію. За допомогою тестів можна вивчати і порівнювати між собою психологію різних людей, давати диференційовані та порівняльні оцінки. До варіантів тестів відносяться тест-опитувальник та тест-завдання.

Тест-опитувальник побудований на системі раніше продуманих, ретельно обміркованих та перевірених з точки зору їх валідності та надійності питань, за відповідями на які можна судити про психологічні якості досліджуваних.

Тест-завдання передбачає оцінку психології та поведінки людини на основі того, що вона робить. В тестах цього типу досліджуваному пропонується серія спеціальних завдань, за підсумками виконання яких судять про наявність або відсутність і ступінь розвитку у нього психологічної якості, яка вивчається.

В практиці класного керівника досить часто виникає необхідність діагностики індивідуально-типологічних, характерологічних особливостей школярів, їх самооцінки, рівня домагань та егоцентризму. Можливості для цього надають відповідні методики Г. Айзенка, Т. Лірі, М. Гекса, Ф. Хоппе, В. Русалова, Д. Крауна і Д. Маслоу.

Вивчення особистості в системі міжособистісних відносин в класі за допомогою тесту К. Томаса, Ф. Фідлера та ін., дає змогу судити про рівень привабливості групи для учня, рівня контактності в групі і т.п.

Кожна методика, яка вміщена до видання, поданого у переліку літератури, містить всі необхідні вказівки до її проведення, інструкцію для досліджуваних та дослідника, алгоритм обробки та оцінки результатів дослідження.

За допомогою інформації, отриманої після обробки певних тестів, дослідник отримує досить значний матеріал стосовно особливостей учня, учнівського колективу і може використовувати для вирішення гіпотетичних припущень, зроблених на основі інших використаних методів. Матеріал для проведення тестів включено до так званих «Практикумів з психології» або у збірках під загальною назвою «Практична психологія» (див. додаток Б).

2.3.2. Анкетування.

Анкетування – один з методів вивчення особистості учня. На сьогодні анкетування (анкетне опитування) – метод отримання інформації, який широко використовується в сучасній психології. Цей метод передбачає отримання відповідей в письмовій формі на анкету-опитувальник. Анкетування передбачає три моменти: складання анкети, її використання при опитуванні та обробку отриманої інформації. Використовуючи анкети можна виявити інтереси, ідеали, професійні прагнення та систему відносин особистості і т.д.

При складанні анкети необхідно, по-перше, визначити зміст питань в залежності від мети та завдань дослідження. Це може бути коло питань про факти життя опитуваного або ж про його мотиви, ставлення, оцінки і т.д.

По-друге, слід обрати необхідні типи питань, оскільки від вірної постановки питань залежить успіх анкетування. Так, питання можуть бути відкритими і закритими. Відкриті дозволяють опитуваному будувати відповідь як за формою, так і за змістом у відповідності з своїми бажаннями. Закриті питання припускають лише відповідь однієї відповіді з серії запропонованих дослідником. Це можуть бути питання типу «так» або «ні», або віяло можливих відповідей, з яких опитуваний обирає ту, яка відповідає дійсності.

Також питання можуть бути прямі та непрямі. Наприклад, при вивченні позашкільних інтересів учнів можна задати питання: «Чи часто ти відвідуєш спортивні секції у вільний від занять час?» – це буде пряме питання, а питання: «Чим ти б займався у вільний від навчання час?», – непряме.

В тих випадках, коли метою дослідження є не лише з'ясування бажань, інтересів, прагнень школярів, але й ступінь інтенсивності названого, в формулювання питань включають шкалу оцінок за певною баловою системою. Наприклад, при дослідженні інтересів учнів до певних

програм телебачення, можна використовувати питання: «Чи подобається тобі телепрограма (назва)? (оціни за 5 – ти бальною шкалою) – 5 – дуже подобається; 4 – подобається; 3 – байдуже; 2 – не подобається; 1 – дуже не подобається». Відповідно, шкали можуть бути різні за бальною системою.

При виборі типу питань необхідно враховувати наступне:

1. При вивченні особливостей особистості учнів, які вимагають проникнення в значні сторони духовного життя людини (інтереси, мрії, ідеали і т.п.), краще користуватися непрямими питаннями. Прямі питання більш доречні при з'ясуванні зовнішніх обставин життя школяра.
2. Якщо дослідник прагне отримати більш широкую картину поглядів та відношень, доцільно пропонувати відкриті питання.
3. При необхідності встановити більш чіткі показники використовуються закриті питання, цінність яких полягає в досить легкій математичній обробці.

До формулювання питань пропонується ряд певних вимог:

1. Відповідність питань задачам та меті дослідження.
2. Чіткість та ясність формулювання питань, їх не двозначність.
3. Чіткість варіантів відповідей в закритих питаннях та достатній простір у відповідях відкритих.
4. Ненав'язливість питання, уникнення будь – яких натяків на відповідь, яка очікується.

Наступним моментом складання анкет є визначення кількості та порядку питань, які задаються, відбувається вибір необхідних питань та викреслення зайвих. При встановленні хронології питань, дотримуються наступного: спочатку пропонуються прості питання, які торкаються подій та фактів, далі – більш складні (вміння, оцінки) та ще більш складні (вибір рішення, відповіді у вільній формі). В останній частині анкети пропонуються знову питання, що включають відомості демографічного характеру про опитуваного (стать, вік). При остаточному складанні анкети слід передбачити наявність в ній контрольних питань за основними задачами дослідження (наприклад, про одне й те ж саме, можна спросити у вигляді прямого або непрямого питання, відкритого і закритого і т.д., відповіді на які будуть уточнювати один одне). Кількість питань в анкеті залежить від віку учнів, складності й типу питань. Якщо в анкеті переважають відкриті питання, їх повинно бути не більше 5-6, при комбінації таких питань з закритими, їх кількість може бути доведена до 12-15.

Проведення анкетування також вимагає ретельного продумування. Так, під час проведення анкетування потрібно створити серйозну, ділову атмосферу. Досягти цього можливо шляхом вірного інструктажу для опитуваних. Перед початком заповнення анкети слід коротко сказати учням про те, що ця робота не переслідує цілей будь – якого контролю, а

пропонується для встановлення того, що школярам цікаво, що для них важливо, що їх хвилює. Мотивувати це можна тим, що дослідник прагне зробити навчання більш цікавим для школярів і використовувати отримані дані для планування позаурочних виховних заходів та учбового процесу. Під час анкетування потрібно стежити за тим, як учні виконують завдання та оказувати необхідну допомогу.

Обробка результатів анкетування полягає в їх якісному та кількісному аналізі.

Анкета найбільш вдало використовується при опитуванні досить великої кількості людей. В умовах загальноосвітньої школи цей метод рекомендується використовувати не раніше 7-го класу (з обов'язковим врахуванням вікових особливостей). В роботі з школярами початкових класів краще користуватися методом формалізованого інтерв'ю, яке являє собою таке ж саме опитування, але заповнення відповідей на питання анкети робить сам дослідник, а не школяр.

2.3.3. Інтерв'ю.

Інтерв'ю, як метод збору первинної інформації, в психологічному дослідженні займає вагомe місце. Це метод збору інформації за допомогою усного опитування (вербальної комунікації). Опитувач (інтерв'юер) на основі раніше підготованого плану інтерв'ю організує і проводить зустріч з опитуваними, при чому, з кожним окремо.

Інтерв'ю використовується: на ранніх стадіях дослідження (з метою виведення робочих гіпотез та визначення фактів, які цікавлять дослідника); в якості головного методу збору інформації; для доповнення (уточнення, розширення, контролю) даних, отриманих за допомогою інших методів.

Виділяють наступні види інтерв'ю: **стандартизоване** (формулювання питань та їх наступна послідовність визначена раніше і залишається незмінною на протязі всього дослідження); **нестандартизоване** (формулювання питань у відповідності з конкретною ситуацією); **напівстандартизоване** (використовується перелік як строго необхідних, так і можливих питань). Вибір виду інтерв'ю залежить від рівня вивчення проблеми та професійної підготовки опитувача. Послідовність питань повинна сприяти встановленню та укріпленню доброзичливих контактів між інтерв'юером та опитуваним (респондентом). Тому деякі дослідники вводять в план інтерв'ю спеціально з цією метою, хоча воно може і не мати прямого відношення до теми дослідження.

РОЗДІЛ III ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УЧНІВ РІЗНОГО ВІКОВОГО ПЕРІОДУ

3.1. Психологічні особливості підлітків (10 (11) – 14 (15) років)

Цей період досить складний в житті особистості, оскільки являє собою перехідний вік від дитинства до юнацтва. Цей вік називають «важким віком» – зростає критичне ставлення підлітків до оточуючих, передусім – дорослих, виникає протидія їх вимогам, що, як правило проходить дуже гостро, емоційно, іноді виявляється в прямому негативізмі, супроводжується агресією. Труднощі зростання в цьому віці пов'язані, в першу чергу, з соматичним та статевим розвитком, що позначається на працездатності підлітка, його фізичному та емоційному стані.

3.1.1. Розвиток особистості підлітка.

Перехід до підліткового віку позначається зміною в мотиваційній діяльності особистості дитини. Безпосередній інтерес до навчання знижується, відповідно – погіршуються показники успішності, а інтереси, що пов'язані з майбутньою професією, ще не визначені. З'являється посилена потреба в особистісному спілкуванні з однолітками.

Зовні соціальна ситуація залишається без змін, але вона змінюється якісно. У свідомості підлітка вона трансформується в нові ціннісні орієнтації. Підліток починає відстоювати свою самостійність, виступає проти опіки, постійного контролю, вимагає визнання, невтручання в особистісні справи. Авторитет дорослого змінюється на авторитет особистості. Зростає важливість думки товаришів у питаннях розваг, позаучбових інтересах, ставленнях до подій та ін. Негативізм підлітка постає певним закликком надати значення тому, що він робить, зрозуміти його прагнення мати рівні права на думку з дорослими.

Змінюються мотиви спілкування з вчителями. На перший план виходить не підтримка та заохочення до навчання, доброї поведінки з боку вчителя, а особистісне спілкування з ним. З'являється критична оцінка щодо методів викладання або виховання, обізнаність вчителів в різних галузях, навіть зовнішнього вигляду. Улюбленими предметами стають ті, які викладають улюблені вчителі і вони, як правило, мають високий авторитет у підлітків-школярів.

Провідною діяльністю в цей період стає особистісне спілкування з однолітками. Емоційне спілкування в житті підлітка займає головне місце, відбивається і на спілкуванні з батьками, на навчанні, в позаучбовій діяльності. В дружбі підліток шукає взаєморозуміння, співчуття, підтримки, вміння вислухати, прийняття своїх переживань.

Навчальна діяльність залишається основною, але змінюється за змістом (засвоєння теоретичних знань), за характером (багатопредметність). Підлітки виявляють готовність до тих видів навчальної діяльності, які

роблять їх у своїх власних очах більш дорослими. Крім того, значним стимулом в цей період у навчанні є також визнання серед ровесників, оскільки підліток з гарними показниками у навчанні, який володіє добрими знаннями, ерудований, користується авторитетом серед товаришів.

Відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості: виникає інтерес до свого внутрішнього світу, що веде до поглиблення процесу самопізнання. Підліткова рефлексія спрямована на розуміння самого себе: особлива увага приділяється власним особистісним якостям, тому підвищується чутливість до оцінок з боку оточуючих, виникає орієнтація на реальні досягнення

Наприкінці підліткового віку виникає потреба в життєвому самовизначенні (закінчують 9 клас), спрямованості на майбутнє, визначення свого життєвого шляху, майбутньої професії. Ця потреба конкретизується в новій соціальній позиції, яка розгортається на наступному віковому етапі.

3.1.2. Особливості розвитку емоційно-вольової сфери підлітків.

Нова соціальна позиція підлітка виявляється в центральному психічного розвитку в цей період – у почутті дорослості. Це почуття визначає спрямованість його активності, систему нових прагнень, домагань і переживань. Формується соціальна спрямованість і моральна свідомість: моральні погляди, судження, оцінки. Шлях оволодіння ними відбувається через реальні стосунки, через оцінки їх діяльності дорослими. Важливі зміни відбуваються в мотиваційній сфері: потреба в самоповазі, в самоствердженні, у визнанні товаришів. З'являється орієнтація на майбутнє: мрії, ідеали, перспективні плани і т.д. Проте для підлітків характерна й відмова від поставленої мети внаслідок слабкої волі. Тому завдання педагогів полягає в розвитку у підлітків вольової саморегуляції, емоційного самоконтролю. Вчить повинен підтримувати підлітка в його цілеспрямованій діяльності, в можливості досягти власного рівня домагань.

Для підлітків характерна легкість у виникненні та зміні емоцій та переживань. Їм важко стримувати радість, образ, гнів, горе. Суперечливі прагнення, які виникають досить часто у підлітків, підсилюють загальний емоційний фон і це призводить до стану афекту. Афективний стан може бути досить тривалим і виникає з незначного приводу. Треба вчити підлітків володіти своїми емоціями, усвідомлювати їх, говорити про них.

3.1.3. Особливості психічних пізнавальних процесів.

В підлітковому віці формується теоретичне рефлексивне мислення, – цьому сприяє засвоєння системи теоретичних знань на рівні теоретичних узагальнень і за допомогою словесно сформованих гіпотез. Розвивається здатність до дедуктивного міркування.

В підлітковому віці на перше місце висувається словесно-логічна довільна пам'ять. Прийоми логічного запам'ятовування вдосконалюються..

Активно розвивається внутрішнє та писемне мовлення. Значні зміни відбуваються з показниками уваги. На відміну від попереднього вікового періоду, такі показники уваги як обсяг, стійкість, концентрація, розподіл у підлітка значно вище. Відповідно довільна та після довільна увага стають домінуючими. Суттєвих змін у підлітковому віці зазнає увага. Увага зближується з теоретичним мисленням, що сприяє розвитку нових форм творчості: конструювання, написання віршів, тощо.

Не зважаючи на складність, цей віковий період розвитку людини характеризується появою нових позитивних рис: більш різноманітними та змістовними стають відносини з оточуючим світом, зростає самостійність, схильність до самоаналізу, самокритичність, формується потреба в самовизначенні, що має важливе значення для переходу в юнацький вік.

3.2. Психологія раннього юнацтва (14 (15) – 17 (18) років)

Ранній юнацький вік (14 (15) – 17 (18) років) співпадає з навчанням у старших класах загальноосвітньої школи або з навчанням у спеціалізованих школах, технікумах, училищах.

3.2.1. Розвиток особистості юнака.

В юнацькому віці, в основному, завершується фізичний розвиток організму, закінчується статеве дозрівання. Тілесна конституція стає дорослою. Зникаю характерна для підлітків збудливість, невірноваженість. Проте в перехідний період загострюються протиріччя, пов'язані з питаннями про те, що робити далі – навчатися в школі в десятому – одинадцятому класі, піти в училище, почати працювати? Ці питання пов'язані з професійним, дійовим самовизначенням. Завдання професійного самовизначення в другий раз вирішується по закінченню школи, коли планується обрання вищої освіти, або безпосередньо включитися в трудову діяльність. Професійне самовизначення як самостійне і незалежне визначення життєвої перспективи й вибір майбутньої професії – найголовніше завдання розвитку в ранньому юнацтві.

В юнацькому віці зростає інтерес до дорослих, підсилюється потяг до спілкування з ними. Поновлюються емоційні контакти з батьками, з ними обговорюються життєві та професійні перспективи. Проте юнаки гостро відстоюють право самостійно вирішувати свої проблеми, які стосуються їх особисто. Головним стає прагнення зайняти внутрішню позицію дорослого. Змінюється ставлення до вчителів – критерієм оцінки останніх постає рівень знань з навчальних предметів та володіння методами викладання.

Змінює юнак і характер спілкування з однолітками. Зменшується кількість друзів, дружба набуває інтимно-особистісного значення. Наростає значення індивідуальних емоційних контактів та прихильності. Дружні стосунки вимагають взаєморозуміння, внутрішньої близькості, відвертості. Вони засновані на ставленні до іншого, як до себе й підтримують самоповагу, самосприймання. Ставлення до ровесників

диференціюються, проте дружба юнаків має моральну природу: головне – чесність та вимогливість, здатність оцінювати своє «Я» у власній сутності.

3.2.2. Особливості розвитку психічних пізнавальних процесів в молодшому юнацькому віці.

Розумовий розвиток у старшому шкільному віці. В ранньому юнацькому віці відбуваються якісні зміни всіх сторін психічної діяльності. Значно складніших рівнів свого розвитку в ранній юності досягає процес сприймання, що стає складним інтелектуальним процесом. Це виявляється в довільних його формах, в перцептивних діях планомірного спостереження за певними об'єктами; самоспостереження за своїми діями, актами поведінки, переживаннями, думками й іншими проявами психічного життя.

Складний навчальний матеріал вимагає від старшокласників досконалішої репродуктивної уяви, і водночас у них розвивається і творча уява, що проявляється у різноманітних видах творчої діяльності. Немає старшокласника, який би не мріяв про майбутнє, проте порівняно з підлітком, спостерігається набагато критичніше ставлення до витворів своєї уяви. Юнаки співвідносять образи своєї уяви з реальною дійсністю, зі своїми можливостями.

Пам'ять старшокласників характеризується подальшим зростанням довільності та продуктивності логічного запам'ятовування. Відбувається спеціалізація пам'яті, пов'язана з провідними інтересами старшокласників та вибором їх майбутньої професії. Помітно зростає і продуктивність пам'яті стосовно абстрактного матеріалу. Юнаки розуміють, що потрібні спеціальні прийоми запам'ятовування, збереження та відтворення. Вони прагнуть оволодіти своєю пам'яттю, збільшувати її продуктивність.

В юнацькому віці розвивається здатність тривало зосереджуватись на пізнавальних об'єктах, переборювати дію сильних відволікаючих подразників, розподіляти й переключати увагу. Зростає роль після довільної уваги. В цей період формується гіпотетичне дедуктивне мислення, формується індивідуальний стиль розумової діяльності.

У старшому шкільному віці свідомо й цілеспрямовано формуються такі якості характеру, як сила волі, витримка, наполегливість, самоконтроль, обдуманість, критичність, тощо.

Таким чином, старшокласники, опинившись на порозі дорослості, спрямовані у майбутнє. Центральним новоутворенням стає самовизначення – професійне та особистісне. Саме в період ранньої юності виявляється свідоме позитивне ставлення до навчання.

Врахування психологічних особливостей особистості дитини на різних вікових етапах розвитку є обов'язковою складовою в педагогічній діяльності студента-практиканта.

РОЗДІЛ IV ПРОГРАМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ КЛАСУ (ГРУПИ) ТА СКЛАДАННЯ ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКИ

4.1. Мета та завдання програми психолого-педагогічного вивчення учнівського класу (групи) та складання його характеристики

Програма педагогічної практики студентів IV курсу вищого навчального закладу передбачає виконання психолого-педагогічної характеристики класу (групи). Складання психолого-педагогічної характеристики має за мету реалізацію студентами ВНЗ низки знань з курсу психологічних дисциплін та їх практичного застосування.

4.2. Вимоги до складання та оформлення психолого-педагогічної характеристики класу.

1. Характеристику потрібно писати на окремих аркушах (стандарт А4) з вказівкою на першій титульній сторінці назви закладу освіти, кафедри, на яку робота подається (кафедра психології), далі вказати саму назву виконаної роботи – «Психолого-педагогічна характеристика класу», вказати учбовий заклад і клас (групу), де проводилось дослідження, ППП студента, що виконав цю роботу, факультет, курс та групу, де він навчається.
2. Перед тим, як почати викладання, необхідно вказати на протязі якого часу проводилось дослідження класу, а потім описати, які методи використовувались в процесі дослідження (спостереження, бесіда, анкети і т. п.).
3. Складаючи характеристику класного колективу, потрібно керуватися в першу чергу запропонованою схемою характеристики, крім цього можна додати все, що особливо яскраво проявилось під час дослідження, але не знайшло відображення у схемі.
4. Наявність фактичного матеріалу та аргументація психологічних висновків – обов'язкова умова об'єктивності характеристики.
5. Під час опису характеристики певних особливостей колективу потрібно обов'язково вказувати, за допомогою яких конкретних методів та методик були отримані ці дані.
6. Викладання матеріалу повинно бути логічним, послідовним, грамотним.
7. Наприкінці характеристики повинні в обов'язковому порядку (як підсумок всієї роботи) бути присутні психолого–педагогічні висновки та напрямки подальшої корекційної роботи.
8. До характеристики додається матеріал конкретного емпіричного дослідження (відповіді учнів на анкети, матеріал тестів та їх аналіз і т.п.).
9. Після оформлення титульної сторінки потрібно викласти план характеристики, вказати сторінки, відповідні пунктам плану.
10. Під час планування і подальшого проведення дослідницької роботи та в період оформлення матеріалів і складання самої характеристики,

необхідно активно звертатися до наукової літератури з загальної, вікової та педагогічної психології, а також періодичних видань стосовно відповідної проблематики та методичних посібників.

11. Проведення дослідницької роботи студентом повинно обов'язково керуватися методистом з певного фаху.

4.3. Приблизна схема вивчення учнівського класу (групи) та складання психологічної характеристики.

1. Загальні дані про класний колектив та історію його формування (кількість учнів, з них дівчат та хлопців, віковий склад, коли він сформувався, чи були поєднання з іншими колективами, зміна класних керівників і т.д.).

2. Зміст та характер колективної діяльності: а) учбова діяльність (загальна характеристика успішності та дисципліни, відношення класу до показників успішності: наявність контролю за успішністю окремих учнів, вимоги до них класного керівника, активу класу та всього колективу, взаємодопомога, її форма та організація), дисципліна всього колективу в учбовій діяльності (на уроках та позаурочній діяльності); негативні моменти в учбовій діяльності.

Студенту пропонується за допомогою наукового спостереження проаналізувати:

- а) зв'язок між показниками успішності, певного відношення до навчання учнів класу та їх положенням в групі;
- б) життя колективу поза учбовими заняттями – інтерес до сучасного суспільно-політичного життя, музиці, мистецтвам, літературі та спорту і т.д. та форми прояву цих інтересів (організація читачьких конференцій, диспутів, відвідування театрів та кіно, подальше обговорення, КВН і т.д.);
- в) суспільно-корисна праця та її місце в позаучбовому житті колективу; види праці та характер її виконання; прояви свідомої дисципліни;
- г) зв'язок з шефськими організаціями, форми його прояву; вплив на клас батьківської спільноти.

3. Керівництво та організація класного колективу:

- а) організаційне ядро класу, його актив; староста та її робота; характеристика активу (ініціативність, самостійність, наполегливість до себе і інших, авторитет серед товаришів та його основа, організаторські здібності, піклування про інших, відношення до суспільної думки);
- б) наявність в колективі неофіційних лідерів, характер їх впливу на клас, причини цього впливу, відношення до таких лідерів активу класу, наявність «ізолюваних» та причини цього і можливі шляхи зміни відношення до них товаришів;
- в) взаємовідношення колективу з середини (ступінь згуртованості, прояви взаємної вимогливості, чуткості, дружнього піклування,

взаємодопомоги та поваги, наявність або відсутність неформальних мікрогруп, їх внутрішня основа та ступінь зацікавленості в спільній взаємодії (критичність відношення, особливості взаємодії між дівчатами та хлопцями, внутрішня основа цих відношень), емоційне задоволення чи незадоволення положенням в колективі окремих учнів.

Для отримання інформації стосовно пунктів характеристики пропонується проведення дослідження навчальних інтересів школярів та позанавчальних інтересів школярів, а також – професійних інтересів підлітків за відповідними психологічними методиками (Додаток Б), а також дослідження психологічної атмосфери в колективі та дослідження сприймання лідерства. отримані дані емпіричних досліджень студент обов'язково повинен зіставляти з даними інших методів дослідження: спостереження, бесіди, анкетування і т. д.;

- г) характеристика особистості класного керівника та його впливу на клас (освіченість, загальна культура мови та спілкування, організаційні здібності, знання індивідуально – психологічних особливостей своїх учнів, їх інтересів, вподобань, спрямування і т.д.); відношення класного колективу до особи класного керівника, його авторитет серед учнів.

Висвітлення названих питань неможливо без активної співпраці студента–практиканта та учнівського колективу, вчителів, класного керівника. Пропонується використовувати методи наукового спостереження, бесіди, анкетування. Висвітлюючи вказані питання, студент повинен активізувати власну систему знань з галузі соціальної, вікової та педагогічної психології, оскільки питання стосовно методів, стилів та форм керівництва різновіковими дитячими групами, і, відповідно, їх доцільністю з точки зору навчально–виховного процесу, а також відповідність необхідній ефективності є досить значним в процесі співпраці класного керівника та учнівського колективу.

4. Аналіз конкретних прикладів впливу класу на особистість учня та особистості школяра на діяльність і міжособистісні відносини в колективі.

5. Загальні висновки. Рівень (стадія) розвитку колективу. Характер загального емоційного «клімату» в колективі. Характер дисциплінованості. Визначення основних недоліків організації життя колективу та взаємовідношень її членів, шляхи подолання виділених недоліків.

4.4. Критерії оцінювання виконання студентами психологічних завдань практики.

Виконання студентом визначених завдань щодо вивчення особистості учня, оформлення отриманої інформації та складанні на цій основі психологічної характеристики класу (IV курс), оцінюється методистом з психології. Студент отримує оцінку за 100 бальною шкалою, яка є обов'язковою складовою атестаційної.

Оцінка «Незадовільно» виставляється методистом з психології в разі невиконання студентом вимог загального керівництва практикою та кафедри психології, зокрема.

Оцінка «Задовільно» (60-73 бали) виставляється методистом з психології за наступних умов, а саме:

Оцінка «Задовільно» (60-63 бали – «Е») виставляється за умови:

- 1) відсутності співпраці з методистом з психології, практичним психологом закладу освіти, де відбувається практика, класним керівником та вчителями-предметниками;
- 2) подання звітної документації пізніше визначеного терміну, невідповідності оформлення документації згідно вимог кафедри, неохайності оформлення документації, наявності орфографічних помилок;
- 3) помилки під час добору проведених психологічних методик дослідження, допущення помилок при використанні або аналізі результатів методик дослідження;
- 4) відсутності у виконаній студентом психолого-педагогічній характеристиці класу схем, текстів проведених психологічних методик або посилань на джерела інформації щодо використаних методик в тексті самої характеристики.

Оцінка «Задовільно» (64-73 бали – «Д») виставляється за умови:

- 1) непостійної співпраці з методистом з психології;
- 2) подання звітної документації у визначений термін, неповна відповідність оформлення документації згідно вимог кафедри;
- 3) відсутності в тексті характеристики аналізу результатів проведених досліджень та емпіричного матеріалу дослідження;
- 4) відсутності або обмеженості загальних психолого-педагогічних висновків.

Оцінка «Добре» (74-81 бали – «С») виставляється за умови:

- 1) непостійної співпраці з методистом з психології;
- 2) подання звітної документації пізніше визначеного терміну, невідповідності оформлення документації згідно вимог кафедри, наявності орфографічних помилок;
- 3) текст характеристики обмежений у змісті, аргументація матеріалів спостереження має поверхневий описовий характер;
- 4) відсутній порівняльний аналіз отриманої інформації та вікових особливостей учнів певного віку;
- 5) у висновках не повністю представлені матеріали дослідження.

Оцінка «Добре» (82-89 бали – «С») виставляється за умови:

- 1) постійної співпраці з методистом з психології;
- 2) подання звітної документації у визначений термін, оформлення документації здійснено згідно вимог кафедри, відсутні орфографічні та стилістичні помилки;
- 3) текст характеристики розгорнутий, проте, аргументація матеріалів спостереження має, у більшості, поверхневий описовий характер;
- 4) стислі, обмежені висновки.

Оцінка «Відмінно» (90-100 балів «А») виставляється методистом з психології в разі виконання студентом всіх вимог загального керівництва практикою та кафедри психології на високому рівні.

Рекомендована література

1. Ануфрієва Н. М. Соціальна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Н. М. Ануфрієва, Т. М. Зелінська, Н. О. Єрмакова. – К. : Каравела, 2009. – 215 с.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів / [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огоднійчук та ін.]; за ред. О. В. Скрипченка. – К. : Каравела, 2007. – 399 с.
3. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
4. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / В. П. Кутішенко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 125 с.
5. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко. – 3-тє вид., переробл. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 271 с.
6. Москаленко В. В. Соціальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Москаленко. – вид. 2-ге, випр. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 687 с.
7. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3-х кн. / Р. С. Немов. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001.
8. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. / Л. Е. Орбан-Лембрик - К.: Либідь, 2005. - 576 с.
9. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для самостійної роботи студентів / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К. : Академвидав, 2011. – 376 с.
10. Павелків Р. В. Загальна психологія : підручник для студ. вищ. навч. закладів / Р. В. Павелків. – 3-тє вид., доп. – К. : Кондор, 2009. – 570 с.
11. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2010. – 351 с.
12. Психологія: Підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук. – К. «Либідь», 2000 – 558 с.
13. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К. : Академвидав, 2009. – 359 с.

14. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закладів] / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 461 с.
15. Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2011. – 416 с.

Перелік практикумів з психології для студентів закладів вищої освіти та збірок психологічних методик.

1. Авраменко А. И. Практикум по общей психологии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Авраменко А.И., Алексеев А. А. Богословский В. В. / [под ред. А. И. Щербакова]. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1990. – 288 с.
2. Ахмиджанов Э. Р. Психологические тесты / Э. Р. Ахмиджанов. – М. : ЛИСТ, 1997. – 320 с.
3. Батаришев А. В. Тестування: основний інструментарій практичного психолога / А. В. Батаришев. – К. : Справа, 1999. – 240 с.
4. Беспалько И. Г. Проективні методи / И. Г. Беспалько, И. Н. Гильяшева // Методи психологічної діагностики й корекції в клініці. – Л : КГУ, 1983. – с. 116-144.
5. Берхин Н. Б. Практические занятия по психологии / Н. Б. Берхин, С. Ф. Спичак / [под ред. А. В. Петровского]. – М. : Просвещение, 1972. – 167 с.
6. Блейхер В. М. Психологическая диагностика интеллекта и личности / В. М. Блейхер, Л. Ф. Бурлачук. – К. : Вища школа, 1978. – 142 с.
7. Бодалёв А. А. Общая психодиагностика / А. А. Бодалёв, В. В. Столин. – СПб. : Речь, 2003. – 440 с.
8. Богословский В. В. Практикум по общей психологии / Богословский В. В., Бочкарев Т. И., Великороднова А. И. / [под ред. А. И. Щербакова]. – М. : Просвещение, 1979. – 302 с.
9. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – СПб. : Питер, 2001.
10. Бурлачук Л. Ф. Психодиагностика / Л. Ф. Бурлачук. – М. : Питер, 2004. – 351 с.
11. Воронин А.Н. Методы психологической диагностики / А. Н. Воронин. – М. : Издательство РАН, 1994. – 276 с.
12. Гамезо М. В. Атлас по психологии: информационно-методическое пособие к курсу «Психология человека» / М. В. Гамезо, И. А. Домашенко. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 276 с.
13. Гришин В. В. Методики психодиагностики в учебно-воспитательном процессе / В. В. Гришин, П. В. Лушин. – М. : Наука, 1990. – 286 с.
14. Дружинин В. Н. Психодиагностика общих способностей / В.Н. Дружинин. – М. : Академия, 1996.
15. Дыбаренко П. Н. Психодиагностика / П. Н. Дыбаренко. – Ростов-на-Дону : ГЛАС, 1999.
16. Еникеев М. И. Общая и социальная психология / М. И. Еникеев. – М. : НОРМА–ИНФРА, 2000.
17. Киршева Н. В. Психология личности: тесты, опросники, методики / Н. В. Киршева, Н. В. Рябчикова. – М. : Геликон, 1995. – 236 с.

18. Ковалёв С. В. Подготовка старшеклассников к семейной жизни: тесты, опросники, ролевые игры : Кн. для учителя / С. В. Ковалёв. – М. : Просвещение, 1991. – 143 с.
19. Корнєв М. Н. Соціальна психологія: Підручник / М. Н. Корнєв, А. Б. Коваленко. – К., 1995. – 304 с.
20. Методики психодиагностики в спорте: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / [Марищук В. Л., Блудов Ю. М., Плахтиенко В. А., Серова Л. К.]. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1990. – 256 с.
21. Немов Р. С. Психология : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Р. С. Немов. – 4-е изд. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – Кн. 3. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – 631 с.
22. Панок В. Г. Основні напрями професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі / В. Г. Панок // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 14–17.
23. Пашукова Т. І. Практикум із загальної психології / Пашукова Т. І., Допіра А. І., Дьяконов Г. В. / [за ред. Т. І. Пашукової]. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2000. – 204 с.
24. Прошицкая Е. Н. Выбирайте профессию: Учеб. пособие для ст. кл. сред. шк. / Е. Н. Прошицкая. – М. : Просвещение, 1991. – 144 с.
25. Прыгин Г. С. Основы психодиагностики: Принципы и методы. История развития. Основы психомоторики. / Г. С. Прыгин. – М. : УМК Психология, 2003.
26. Психодіагностика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [за заг. ред. М. С. Корольчук]. – Ельга : Ніка-Центр, 2004. – 400 с.
27. Психологическая диагностика: Учебник для вузов / [под ред. М. К. Акимовой, К. М. Гуревича]. – СПб. : Питер, 2003.
28. Римская Р. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других / Р. Римская, С. Римский. – М. : АСТ – ПРЕСС, 1997. – 376 с.
29. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании / Е. И. Рогов. – М. : Владос, 1996.
30. Рогов Е. И. Учитель как объект психологического исследования / Е. И. Рогов. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 496 с.
31. Скребець В. О. Основи психодіагностики / В. О. Скребець. – К. : Слово, 2003.
32. Торохтій В. С. Методика діагностики психологічного здоров'я родини / В. С. Торохтій // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №7. – С. 35–39.
33. Туріщева Л. В. Вивчення особистості школяра і педагога: діагностика, практичні рекомендації / Л. В. Туріщева, О. В. Гончаров. – Харків : Вид. група «Основа», 2008. – 144 с.
34. Фридман Л. М. Изучение личности учащегося и ученических коллективов: Кн. для учителя / Фридман Л. М., Пушкина Т. И., Каплунович И. Я. – М. : Просвещение, 1988. – 207 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок оформлення титульної сторінки психолого-педагогічної характеристики класу (групи)

Міністерство освіти і науки України Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Кафедра психології
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КЛАСУ (ГРУПИ)
Проведено: _____ заклад освіти, №, місто, клас (група)
Виконано студентом: _____ факультету, курсу, групи прізвище, ім'я, по-батькові
Методист: _____ посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище, ім'я, по-батькові
Суми 2019

Додаток Б

ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ШКОЛЯРІВ

Мета: визначити 1) як розподіляються навчальні інтереси учнів класу; 2) під впливом яких факторів вони виникли; 3) в чому проявляються.

Порядок проведення. Учні пропонують дати відповіді на наступні питання анкети.

1. В вашому класі в цьому році вивчаються (надати перелік предметів, що вивчаються). Підкреслити той предмет, який викликає найбільший інтерес.
2. Коли ти зацікавився цим предметом і що цьому сприяло? (Цікаві уроки заняття в кружках, кіно та телепрограми, батьки, товариши). Відповідне підкресли.
3. Що більш за все тебе приваблює в цьому предметі? (можливості знайомитися з літературою з цікавого питання, безпосередньо приймати участь в

практичній діяльності – догляд за рослинами, тваринами, ремонтом механізмом і т.д., виконувати завдання творчого характеру – писати твори, вирішувати задачі, конструювати, винаходити і т. п.). Оціни балом (1, 2, 3) ступінь свого інтересу, отримані дані відповідно питанням анкети необхідно представити в наступних трьох таблицях.

Отримані дані необхідно представити в наступних таблицях.

Таблиця 1

Розподіл інтересів учнів до навчальних предметів

№ п/п	Назва предмету	Кількість учнів, що вказали на інтерес до цього предмету

Таблиця 2

Фактори, що сприяли виникненню інтересу

№ п/п	Фактори	Кількість учнів, що вказали на інтерес

Таблиця 3

Розподіл інтересів до окремих сторонам навчальної діяльності з обраного предмету

№ п/п	Кількість учнів, що визначили інтерес в балах		
	1	2	3

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЗНАВЧАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ШКОЛЯРІВ

Мета: визначити 1) коло позаучбових інтересів школярів; 2) як вони усвідомлюють інтерес, чому цікавляться чимось; 3) ступінь того чи іншого інтересу; 4) під впливом яких факторів він виник.

Порядок проведення. Учням пропонують дати відповіді на наступні питання анкети.

1. Чому надаєш перевагу для занять у вільний час? (читання художньої літератури, відвідування кінотеатрів, перегляд телевізійних програм та кінофільмів, заняття спортом, майстрування, вирощування рослин, догляд за тваринами, колекціонування, гра та спілкування з однолітками, прослуховування музики, гра на музичних інструментах, господарська робота). Підкреслити і визнач цифрами 1, 2, 3 місце того чи іншого інтересу в житті.

2. Що саме приваблює тебе в указаних тобою заняттях, чому вони подобаються? Можливість приємно провести час, отримати нове знання, створити корисну красиву річ, проявити творчість. Відповідне підкресли.

3. Під впливом чого виник інтерес (шкільні уроки, вплив батьків, товаришів, кінофільмів, подій в житті). Необхідне потрібно підкреслити.

Отримані дані необхідно представити в наступних таблицях.

Таблиця 1

Розподіл позаучбових інтересів учнів

№ п/п	Різновиди позаучбових інтересів	Ступінь інтересу		
		1	2	3

Таблиця 2.

Що приваблює в позаурочних заняттях

№ п/п	Різновиди позаучбових інтересів	Що приваблює

Таблиця 3

Вплив різних факторів на виникнення інтересу

№ п/п	Різновиди позаучбових інтересів	Фактори

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДЛІТКІВ

Мета: виявити 1) коло професійних інтересів підлітків (які професії приваблюють); 2) мотиви вибору професії; 3) що сприяло виникненню інтересів; 4) чи усвідомлюють підлітки, які вимоги висуває професія до людини.

Порядок проведення. Учні пропонують дати відповіді на наступні питання анкети.

1. Ким би ти хотів бути? Назви професії, що тебе цікавить.
 2. Чим ці професії тебе приваблюють, чому подобається.
 3. Яким чином ти дізнався про цю професію та зацікавився нею (спостерігав безпосередньо в житті, розповідали в школі, прочитав у книзі, побачив у кіно, почув від батьків, говорили друзі і т.д. Підкресли те, що відповідає дійсності.
 4. Чи знаєш ти, які знання, вміння та якості необхідні для цієї професії? Вкажи їх.
 5. Чи готуєшся ти до оволодіння цією професією і як.
 6. Які навчальні предмети в школі тебе найбільше цікавлять.
- Отримані дані необхідно представити в наступних таблицях.

Таблиця 1

Розподіл професійних інтересів підлітків

№ п/п	Назва професії	Кількість учнів, які цікавляться цією професією

Таблиця 2

Розподіл мотивів вибору професії

№ п/п	Вказати мотив	Кількість учнів, що визначили цей мотив

Таблиця 3

Розподіл факторів, що обумовлюють виникнення інтересу

№ п/п	фактори, що вплинули на виникнення інтересу	Кількість учнів, що вказали ці фактори

Таблиця 4

Усвідомлення учнями вимог, що висуває професія до людини

№ п/п	Вказати ці вимоги і кількість учнів, що їх вказали		
	Чисельні суттєві вимоги	Нечисельні суттєві вимоги	Другорядні вимоги

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ З ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ
студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денна форма навчання**

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність 014 Середня освіта

**Укладач:
Пухно Світлана Валеріївна**

Рекомендовано до друку редакційно-видавничою радою Сумського
державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Комп'ютерна верстка: *О. Б. Кузіков*

Підписано до друку 01.09.2020 р.
Формат 60x84/16. Гарн. Times New Roman. Папір друк.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 1,86. Обл.-вид. арк.
Тираж 100 прим.

Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено у видавництві СумДПУ імені А. С. Макаренка